

QUI ÉS EL DEMOS?

Enric Fernández Gel
Grau en Filosofia

En aquest breu article no vull oferir una resposta definitiva a la pregunta del títol. Em quedo satisfet amb definir aquesta problemàtica dins el vast terreny de la filosofia política. Com a introducció, deixeu-me fer servir una qüestió d'actualitat: la discussió sobre la independència de Catalunya. Sopant amb uns amics fa un temps, dos es van posar a debatre sobre el fet que l'Estat no permetés un referèndum d'auto-determinació a Catalunya. Per a un, això era una clara senyal de la demofòbia estructural de l'Estat espanyol; per a l'altre, si es fes un referèndum, hauria de ser a tota Espanya, perquè no tenia sentit que els catalans decidissin, al marge de la resta de ciutadans, sobre quelcom que afectava al conjunt de l'Estat. Òbviament, no hi va haver acord, però quan ja s'acostava l'hora de marxar, el primer (el pro-referèndum), va voler tancar la discussió amb una pregunta: "Però, a veure, què és la democràcia?". "El govern del poble", va respondre l'altre. "Ajà!".

Va ser davant d'aquesta exclamació triomfal que em vaig fer la pregunta que encapçala aquest article: la democràcia és el govern del poble, molt bé, però... qui és el poble? Preguntar-se pel poble, en una democràcia, és preguntar-se pel decisor final. Qui és el poble, al qual li correspon prendre la decisió? Espanya o Catalunya? No fa gaire temps vam viure una situació paradoxalment semblant: sobre BCNWorld, el President Puigdemont va prometre un referèndum al territori afectat; al dia següent, Oriol Jonqueres (de qui no es pot sospitar que tingui tics demofòbics) deia que el referèndum s'havia de fer a tota Catalunya. De nou, qui ha de decidir?

El xiclet encara es pot estirar més. En un article publicat a *l'Ara* el 27 de gener de 2016, Borja Villalonga plantejava una idea força interessant: per a dur l'ideal democràtic al màxim en la qüestió de la independència de Catalunya, s'haurien d'estendre referèndums a nivell municipal o cantonal (federació de municipis). Cada cantó o municipi hauria de decidir per si mateix si afiliar-se al nou Estat (o, s'entén, romandre a l'antic). Suïssa és un exemple real d'aquest tipus de funcionament: davant del desig de la regió de Jura de separar-se del Cantó de Berne, es va pactar no sols un referèndum a la regió, sinó a cada districte i, en certs casos, també a les municipalitats (T. Fleiner, 2002, pàgs. 106-107).

De vegades es diu que allò que caracteritza la democràcia és la regla de la majoria. Això no és del tot cert (fins i tot a les oligarquies es fa allò que decideix la majoria dels oligarques), però encara que ho fos se'ns mostraria com insuficient: la regla de la majoria, d'acord, però aplicada a on? A quin nivell? Un "sí" a la independència a nivell de Catalunya justificaria arrossegat-hi els municipis que no la vulguin? Per quin motiu?

En aquest context de (sana) confusió, resulta sorprenent que gairebé cap teoria democràtica dins de la filosofia política actual es plantegi la pregunta de "qui és el *demos*?". La pregunta pel *demos* és la pregunta pel *nosaltres* polític. Però *qui som nosaltres*? John Rawls, per exemple, en el seu famosíssim *A Theory of Justice* (Rawls, 1999), es planteja definir un concepte central de la filosofia política i de la teoria democràtica: la justícia. Però dóna totalment per suposada la societat (el *demos*, el *nosaltres*) on s'ha d'aplicar aquesta justícia. I més endavant, a *The Law of Peoples* (Rawls, 1993), sembla identificar els diferents *demoi* amb els Estats. Però *per què* els Estats? Tampoc, per exemple, les diferents versions de la democràcia deliberativa, amb autors com Habermas (1984) i Arendt (1998, pàgs. 22-78 i 175-247), responen a la pregunta de qui ha de deliberar (ni se la plantegen). Altra cop està pressuposat el *demos*, en aquest cas el *demos* que s'ha de posar a deliberar.

Dóna la sensació, per tant, que la teoria democràtica arriba sempre *després* que s'hagi constituït el *demos*, és a dir, que en cert sentit pressuposa l'existència d'un *demos* ja constituït que pugui posar-se a actuar democràticament. Sembla cert que hi ha un punt fàctic inevitable, però la pregunta és si tot es redueix a una qüestió *fàctica*, de com ens comportem políticament, de les relacions existents entre diferents entitats, del reconeixement internacional, etcètera. On queda, per exemple, la pregunta per la *legimitat*? Podem tenir perfectament un *demos* fàctic constituït, però això no significa que no es pugui canviar o, en tot cas, articular d'una altra manera més perfecta.

Com intento mostrar, es tracta d'un problema complex gairebé gens adreçat per les teories democràtiques de què disposem; per tant, no és estrany que sembli no tenir cap solució satisfactòria. En aquest sentit, normalment s'acostuma a recórrer, en un intent pràctic de solució, al llenguatge del dret a

decidir. Però personalment no em sembla que el llenguatge de drets ajudi gaire a afrontar aquest problema polític fonamental (el de decidir *qui som*). Això no és un rebuig cap al meu amic pro-referèndum, sinó una mica cap a tots, ja que potser aquest dirà que el dret a decidir el té Catalunya, però l'altre replicarà que aquest dret només el té el conjunt d'Espanya. Tots dos queden dintre del mateix discurs, però a anys llum d'una possible entesa. Podem construir-nos fins i tot un tercer amic imaginari que argumentés que el dret a decidir recau exclusivament en els municipis, i que qualsevol altre exercici "democràtic" és un atac a aquest dret fonamental (i, per tant, en essència demofòbic). Podríem arribar a estirar aquest dret a altres entitats, com les parròquies, les associacions de veïns, els clubs de tennis o d'hípica, les famílies, o fins i tot als individus mateixos. Però en cap cas ens hem posat a intentar resoldre el problema de *qui som*, sinó que ja ho hem decidit *a priori* (no queda clar per quines raons) i ho intentem imposar als altres.

El problema de la retòrica del dret a decidir és que, tot i que pretén ser una solució teòrica a la pregunta de *qui és el demos (a tenir en compte)*, en pot resultar, com hem vist, un guirigall que augmenta la nostra perplexitat. No queda clar d'on surt aquest dret ni on es recolza, i és un tipus de retòrica (com tota retòrica de drets) que fa més fàcil l'enfrontament que no pas l'entesa. Com argumenta Ronald Beiner:

El llenguatge de drets no és mai un llenguatge de projectes compartits o de co-implicació col·lectiva (el llenguatge dels amics o dels co-ciudadans compromesos en una deliberació conjunta sobre un bé comú); en comptes d'això, els drets són sempre un mitjà per imposar barreres inviolables [...] El simple fet de dir que la meua reclamació moral [...] és un *dret* automàticament em fa estar menys inclinat a comprometre la meua reclamació o a sotmetre-la a un procés d'acomodació mútua. [...] El gran problema amb aquest discurs és el seu absolutisme: és a dir, la noció que un dret, si és genuí, no pot ser vençut ni compromès (R. Beiner, 2003, pàgs. 149-150; la traducció és meua).

És a dir, justament allò que la retòrica de drets (i, en aquest cas, del dret a decidir) fa impossible és la trobada d'una solució satisfactòria al problema, en descartar l'únic mitjà possible: *parlar-ne*. Reclamar un dret és dir: "No, d'això no en parlem". Aquí, doncs, a falta d'una teoria sòlida que resolgui el problema, segueixo de nou a Beiner (2003, pàg. 154) en dir que faríem bé en substituir el llenguatge de drets per un llenguatge de béns: què és bo?, què és millor?, a qui és millor que preguntem?, qui té en això interessos bons i legítims? És clar que això implica emmarcar-se, al menys en un primer moment, en el *demos* fàctic, però queda oberta la

possibilitat, com a mínim, de re-pensar-lo, re-configurar-lo o perfeccionar-lo.

Al final, la instància de decisió (el *demos* a qui es preguntarà) dependrà molt del problema del qual estiguem parlant, i dels diferents nivells afectats. Però precisament com que no es pot donar una solució única, de recepta, a tots els problemes de la vida política de la democràcia, n'hauré de discutir. És bo i raonable decidir això? Per quins motius? Qui són els afectats? En certa manera, es tracta senzillament (i no tant senzillament) de posar el nivell de la solució al nivell del problema. A mesura que els problemes siguin més comuns, el *demos* hauria de ser també més ample (això pretén ser Europa). En aquests casos el llenguatge de béns pot ajudar-nos a ampliar la comprensió del problema; no, per descomptat, a trobar-li una solució apodíctica (cosa impossible en política, i potser indesitjable), però sí a afrontar d'una manera més adient la pregunta de qui som i qui volem ser.

Bibliografia

ARENDR, H. (1998). *The Human Condition*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

BEINER, R. (2003). "National Self-Determination: Some Cautionary Remarks on the Rhetorics of Rights". A: *Liberalism, Nationalism, Citizenship. Essays on the Problem of Political Philosophy*. Vancouver: UBC Press, pàgs. 147-165.

FLEINER, T. (2002). "Recent Developments of Swiss Federalism". *Publius. The Journal of Federalism*. Vol. 32, núm. 2, pàgs. 97-123.

HABERMAS, J. (1984). *Teoría de la acción comunicativa*. Madrid: Cátedra.

RAWLS, J. (1999). *A Theory of Justice*. Harvard: Harvard University Press. (1993). "The Law of Peoples". A: *Critical Inquiry*. Vol. 20, pàgs. 36-68.

VILLALONGA, B. (2016). "La Catalunya federal". *L'Ara* (article d'opinió en línia): <<http://goo.gl/aL1XoP>>. [Data de consulta: 14 de febrer de 2016].

